

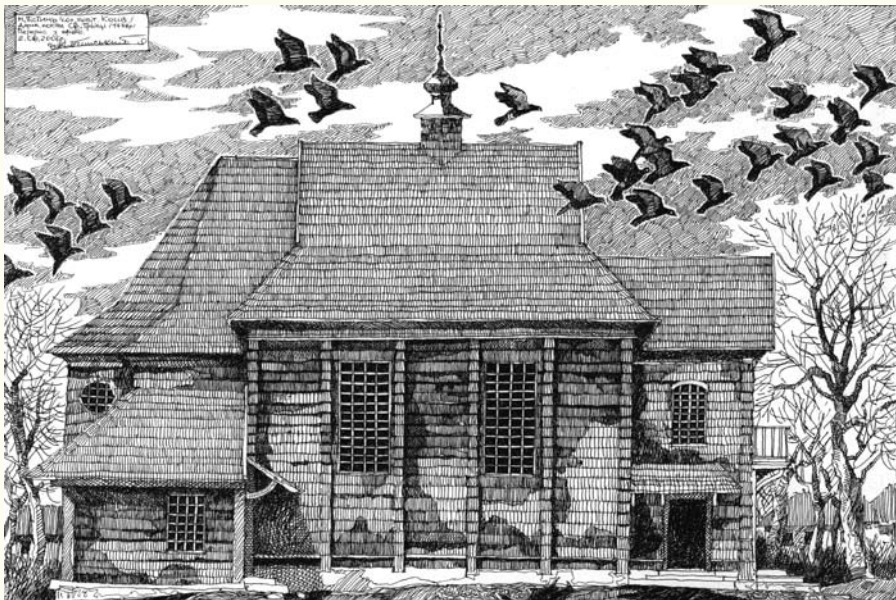
КИШЕНЬКОВИЙ НАВІГАТОР ДЛЯ ПОШУКУ ДЕРЕВ'ЯНИХ ЦЕРКОВ

Ландшафт у цьому путівничку переповнений не лише руїнами минулого, а й живими стінами, що дихають людськими сподіваннями, надіями та вчинками. Ми можемо залишитися, завмерти біля цих стін з надією відчутти подих минулого і самостійно, без чужих вказівок споглядати наші пам'ятки, продовжувати життя пам'яті. Адже пам'ятка потребує пам'яті живих. Забуття – це смерть

церкви, смерть культурного ландшафту, ідентичності, прихистком якої є Храм.

Церковна архітектура є згустком пам'яті давнього українського світу. Поруч з дерев'яним храмом у містечку чи в селі стояли дерев'яні будинки, в яких життя збігало за своїм звичаєм та ритмом. Неможливо пройти повз дерев'яні костели, синагоги, мости, кладки та млини. Нині вони стали таємними знаками забутих письмен, позовклими сторінками давніх книг, старими бляклими

З тисяч дерев'яних споруд, що склали життєвий простір для наших предків, у ХХІ столітті перейшли лише церкви, яким пощастило «вижити». Костели, ратуші, синагоги, будинки міщан, сільські хатини, шпихліри, млини – відійшли у небуття, лишилися примарами на старих фото й малюнках...

Дерев'яний костел

Дерев'яна ратуша

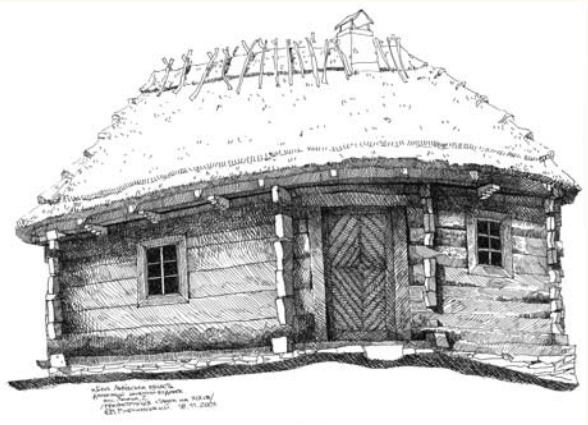
фотографіями або поштівками, адресати яких давно вже отримують звістки не в цьому світі. Не знаю, чи шкодувати за тим, що вони не знайшли свого місця на тихому цвинтарі забуття, а лишилися тут, – поміж минулим та майбутнім, – тихими «мріями з дерева крилатими», як називав дерев'яні церкви Богдан-Ігор Антонич. За його життя цих мрій було незмірно більше. Цинічна статистика свідчить: нині в Україні збереглося понад 2500 дерев'яних церков, з них понад 800 – на Львівщині, та щороку по кілька мрій зникає, вмирає, а ікони продаються на базарах та в антикварних крамницях. Щорічні безплідні дискусії про способи збереження дерев'яних церков не вирішують жодних проблем, тож не змарнуйте нагоди і спробуйте поглянути на минуле й майбутнє дерев'яних галицьких храмів.

Найпростіший спосіб споглядати дерев'яні церкви – нашвидку. Без обмежень, без напруження, без тиску та запам'ятовування, без вражень,

без спогадів, а фрагментарно, з гіркотою втраченого часу, з єдиною втіхою-світлиною на кшталт «Я на тлі дерев'яної церкви». Тут зайві будь-які версії, плутанина стежинок-павутинок та суперечливість датуваль-ігноруваль. Рух в одному напрямку, як задача з математики для третього класу – приїхали й без пригод поїхали, квитки у несподівані місчинки не продали й не продавали.

Туристична екскурсія – трохи складніший спосіб, адже він потребує зусиль та напруження, попередньої «пластової» підготовки, витримки, прагнення зрозуміти цінність, пізнану з путівників, бажання запам'ятати і втримати враження, методично зробити кілька знімків та солодко зітхнути, приповідуючи: «Уміли ж колись будувати, не те, що тепер», а також поділитися побаченим з друзями та долучити до

Зрубний будинок

Кладка на бочках

цього своїх дітей, реконструювати побачене на відстані і роздати його близьким.

Третій спосіб – це критичне осмислення, найважчий варіант духовного будівництва церкви в собі. Тут немає примирення з собою, а є вислуховування найрізноманітніших тлумачень і версій, знаходження порозуміння та точні прорахунки відстаней, показників семантичних кодів та написів. Як бонус – цей спосіб потребує уміння прочитати, знати й вивчати красу напівзабутого світу. Спробувати укласти свій приватний, багатомовний та розмовний словничок, збагатити його новими, незнайомими словами і виразами. Від вас вимагається вчитися та не завчитися, побачити дерев'яну церкву опуклою, мандрівною і невидимою, відокремленою і вписаною в ряд подібних. Пояснити собі причини переплетення павутиння під стріхою та бель-

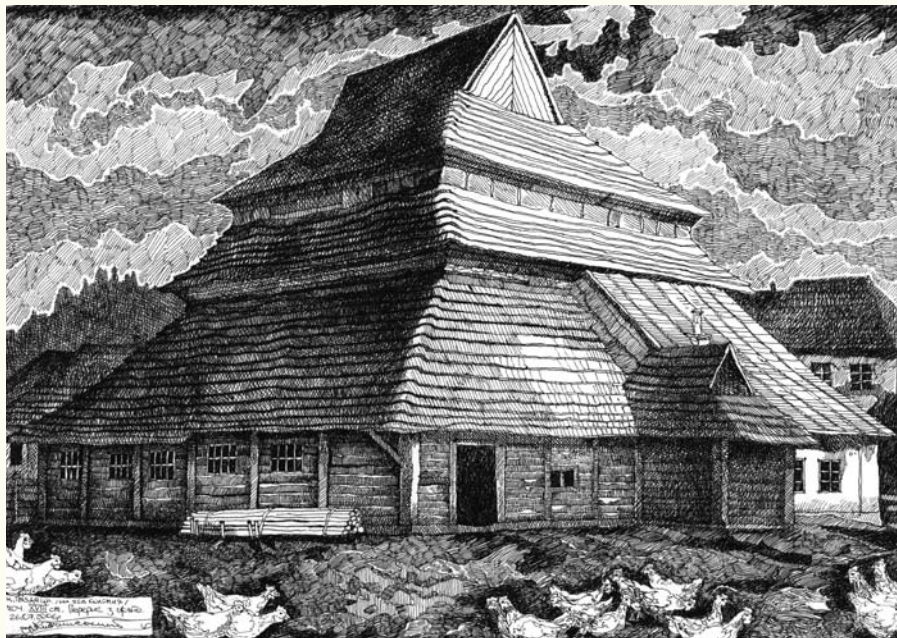
кові тріщини у прорізах над підвалинами, а також розрізнати гонт, драниці та лемех, помічати сліди переробок та окремі випадки історичних дійств і бездіянь. А ще – знайти характерні риси на церковному обличчі та підгледіти колір її очей. Невже дерев'яна церква має очі? Їх приховують повіки вікон, з маківками бань, з порталами дверей та написів над ними. Хор церковний крізь них промовляє до світу людей, флори і фауни, гір та річок, степу та лісу, сонця та місяця. Удень та вночі дерев'яні стіни теплі, то не камінь чи цегла, спробуйте до них доторкнутися долонею чи щокію, притуліться спиною або ж обійміть так міцно, що перелететься у ваше тіло сила землі, котра збереглася у давньому дереві. Усе у церквах зроблено руками, а людські лікті були одиницями виміру церковного простору. Людське тіло, створене за образом Божим, стає мірилом дерев'яного храму. Без особливих оптичних приладів-біокулярів на балках простежуються сліди теслярської сокири, безжалісного шашеля та чорні плями полум'яних пристрастей вогню.

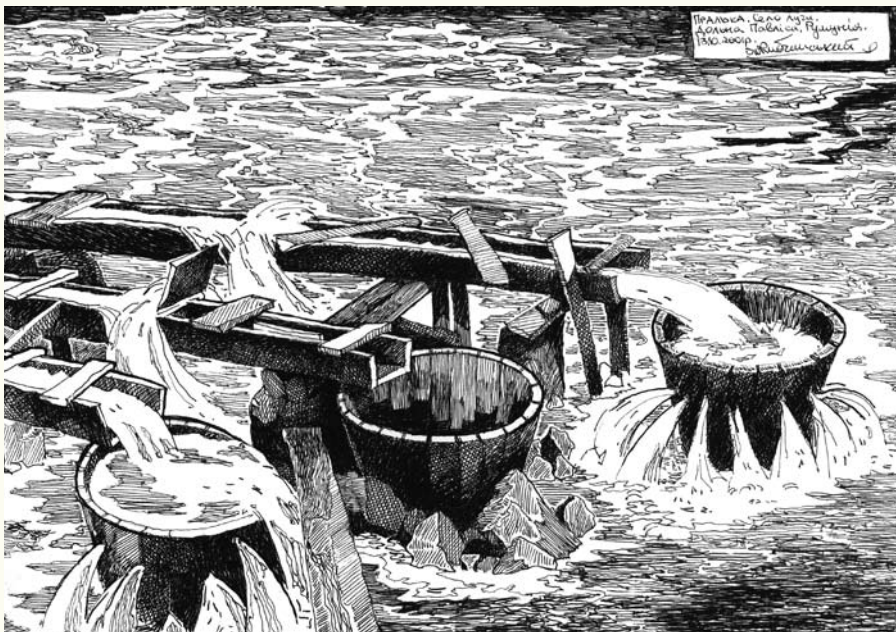
А ще дерев'яні церкви мандрували з місця на місце, наче воїни чи пілігрими у пошуках таємного Граалю. Храми як давні обереги передавалися на згадку-загадку від одної громади до іншої. Подивитися на церкву – і знайдете фрагменти життя Петра з Кугаєва, Івана з Комарна, Юрія з Дрогобича, Федора-Теодора з Таданей, Антона з Буська, Євгена з Дністриків, а в Сільці – сльози молододі здоров'я її коханий донечці. А тут, на куті, жорсткий слід від вантажівки, що привезла хімдобрива, і це теж фрагмент церковного життя, коли Божий дім використовували під склад. А ще – сліди від цвяхів, якими прибивають бляху до зрубу, кроков чи ґонту. Сучасний світ став простором заліза, от і прийшла мода оббивати дахи, опасання бляхою просто по ґонту, а то й замість нього. Отак залізо вбиває дерево,

а живу душу церкви розпинають на бляшаному хресті, не відаючи, що творять. Украй необхідно зрозуміти, що дерев'яна церква має своє Євангеліє, за яким повинна жити громада.

Якщо спробуєте ототожнити себе з теслею, то зумієте розгледіти забуті частини тілобудови храму – підмурівки, штендари та підвалини. Довкола церкви охоронні опасання оберігають підвалини та перші ряди зрубів від дощу та снігу. Під опасанням зазвичай стоять лави та драбини-лазива, а ще мостять там свої гнізда ластівки. Опасання опирається на зрубні випуски розмаїтих конфігурацій. Старим майстрам не бракувало фантазії, отак і пам'ять збереглася під опасанням. Знайдіть

Синагога

Пралька

тут старі дерев'яні балки з написами дивною і непростою давньоукраїнською мовою. Це балки другого використання, їх перенесли з попередньої церкви або з храму, який стояв у сусідньому селі. Залишилися тут з минулого дерев'яні портали входів у святиню. Вони свідчать про впливи міської культури: тут закарбувалася в дереві кам'яна готика, ренесанс та бароко. Творче переосмислення мурованої архітектури в дерев'яних храмах не просто знищує відчуження поміж матеріалами і розповідає та свідчить про те, що старі майстри «сокирою хвалили Бога».

За опасанням – похилені дерев'яні зрубні стіни, обшальовані дошками або гонтом. У стінах вирізували круглі, квадратні та прямокутні маленькі віконця. Коли настає день,

то дерев'яна церква починає ритуально, глибинно і важко дихати. Ця поліфонія складена зі спіхових дзвонів і пісень, шепоту мирян і парохівих настанов, тріпотіння і шелестіння суконь, хусток, маринарок, комірців і заупокійних папірців. Прислухайтесь, як виводить соло архітектор, що спроектував її, а далі вступають басы теслярських цехів, а ось і квітка на даху, щоб знали всі – будівлю незабаром закінчать.

Оспівував у своїх поезіях «церкви стрілчасті та сріблестобанні» Богдан-Ігор Антонич. Він знав: найважче для майстрів розтесувати бані – «тоді співали теслі віртуозно». Вони вираховували необхідну висоту лекал, старанно відцентрували дерев'яні склепіння, допасовували мереживо кружал і кроков, терпляче обшивали все тарчцями та обкладали гонтом. Ще й досі є церкви з густим рядом заломів – вони творять неповторний образ ландшафту в Кугаєві, Кліцьку

чи Лімній. Спочатку їх треба споглядати здалеку, а лише потім потроху наближатися до них. Увінчують храми куті хрести. Шкода, що тепер замість них ставлять хрести з нержавіючих труб, від яких тягне лискучим холодом, – а старі хрести, вкриті патиною минувшини й загартовані ковальським потом, вітрами та дощами, спочивають у Бозі під парканами.

Усередині дерев'яних церков – розписані стіни, переповнені поглядами святих, символічними рухами рук, переплетеними складками шат, орнаментів, молитов. Тут співають хвалу минулому, пам'яті, спогадам і сподіванням на майбутнє. Це та частина світу, де неповторно солодко пахне дерево, ладан, воскові свічі, лілії і рожі з садків парафіян. Тут, як писав Антонич, тиша стає прамовою, якою з нами розмовляє Бог.

Для певності та сповненості, знання і пізнання раджу засвоїти кілька нескладних висловів, як-от: тридільні храми, одноверхі, двоверхі та триверхі, нава з вами, бабинець з бабами, вітвар із Тайнами, захристія з хрес-

тами, паламарня з марним, наметові пірамідальні дахи, нава завершена восьмериком укритим бароковою банею, опасання та піддашся з кроквами, просвіти-вирізи засклені кольоровим склом, верхи-заломы не розломи, витончені форми маківок, відокремлена дзвіниця.

Ви обов'язково захочете повернутися до дерев'яних церков – і тоді будуть нові відкриття, а може, вам навіть пощастить стати членом цеху Богдана-Ігора Антонича.

*В мойому цеху теслів і митців
п'янливі таємниці, зваби і омани.
перо і пензель, тремтячи в руці,
проколюють думок метелики весняні.*

*Співна сокира й гостре долото
формують глину слів і дерево музики.
Цей світ – хмільної пісні полотно,
митцеві замалий – для теслі
завеликий.*

Олег Рибчинський